

ลักษณะร่วมของวรรณกรรมประเภทกลอนสวด

๔.๑ ทฤษฎีพื้นฐานว่าด้วยประเภทวรรณกรรม

แม้ว่าวรรณกรรมประเภทกลอนสวดจะเป็นวรรณกรรมคำกวี แต่คำประพันธ์ประเภทกาพย์เพียงอย่างเดียวไม่สามารถกำหนดประเภทวรรณกรรม (genre) ได้ เรย์มอนด์ วิลเลียมส์ (Raymond Williams 1978) กล่าวว่าองค์ประกอบซึ่งกำหนดประเภทวรรณกรรมมี ๓ องค์ประกอบคือ ลักษณะวิธีการแต่งซึ่งเขาหมายถึงวิธีการแต่งแบบเรื่องเล่า แบบบทละครหรือแบบพรรณนาอารมณ์ความรู้สึกส่วนตัว ลักษณะคำประพันธ์ และลักษณะของเนื้อหา

ฮันส์ โรเบิร์ต เจาสส์ (Hans Robert Jauss 1983) ผู้ศึกษาวิเคราะห์ประเภทวรรณกรรมของยุโรปในสมัยกลางกล่าวในทำนองเดียวกันว่า รูปแบบทางฉันทลักษณ์เพียงอย่างเดียวไม่สามารถกำหนดประเภทของวรรณกรรม เขาเรียกรูปแบบฉันทลักษณ์ว่าเป็นเพียงรูปแบบภายนอก (outer form) การกำหนดประเภทวรรณกรรมต้องพิจารณารูปแบบภายใน (inner form) ซึ่งสัมพันธ์กับรูปแบบภายนอก รูปแบบภายในซึ่งเป็นตัวกำหนดรูปแบบวรรณกรรมหมายถึงลักษณะร่วมหรือเอกลักษณ์ (uniqueness) ของเนื้อหาซึ่งอาจพิจารณาได้จากแนวคิดที่ปรากฏในแต่ละเรื่อง เขาเรียกเอกลักษณ์ของเนื้อหาว่าเป็นระบบในแนวกิ่ง หรือระบบระคับลึก (synchronic system) ซึ่งทำให้วรรณกรรมทุก ๆ เรื่องที่อยู่ในประเภทเดียวกันมีลักษณะคล้ายคลึงกันเปรียบเทียบเสมือนสมาชิกในครอบครัวหรือสกุลเดียวกัน (family similarity) เอกลักษณ์ของประเภทวรรณกรรมแต่ละประเภททำให้เราสามารถคาดหมายวรรณกรรมที่เรากำลังอ่านได้ว่าจะมีวิธีการดำเนินเรื่องอย่างไร เขาเรียกการคาดหมายของผู้อ่านต่อวรรณกรรมประเภทหนึ่ง ๆ ว่า "ขอบเขตหรือขอบฟ้าของความคาดหมาย" (horizon of expectations) ทั้งนี้หมายความว่าประเภทวรรณกรรมแต่ละประเภทจะมีกฎเกณฑ์หรือกติกาของประเภทวรรณกรรมนั้น ๆ เปรียบเสมือนการเล่นกีฬาหรือการเล่นเกมที่ต่าง ๆ ย่อมมีกติกากำกับ เขาจึงเรียกกฎเกณฑ์หรือกติกาที่กำหนดประเภทวรรณกรรมนี้ว่า

"กติกาการเล่น" (rules of the game) กติกาเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดประเภทวรรณกรรม

การศึกษาวรรณกรรมในแนวประเภทวรรณกรรมมักมีข้ออ่อนอยู่ประการหนึ่งคือ หากวรรณกรรมแต่ละประเภทมีเอกลักษณ์หรือมีกติกาที่แน่นอนกำกับอยู่ เมื่อประเภทวรรณกรรมนั้น ๆ ได้รับความนิยมสืบต่อมาข้ามยุคสมัย พัฒนาการของประเภทวรรณกรรมที่เกิดขึ้นจะทำให้เอกลักษณ์หรือกติกาเหล่านั้นเปลี่ยนแปลงไปจนสูญเสียความเป็นเอกลักษณ์หรือไม่ ในประเด็นนี้ โยฮัน เซนอวการศึกษาวรรณกรรมในแนวประเภทวรรณกรรมจำต้องให้ความสำคัญกับเงื่อนไขของเวลาหรือประวัติศาสตร์ด้วย ทั้งนี้เพราะประเภทของวรรณกรรมมีความสัมพันธ์กับยุคสมัย แต่ละยุคสมัยจะนิยมประเภทวรรณกรรมต่าง ๆ กันไป ในกรณีที่ประเภทวรรณกรรมประเภทหนึ่งได้รับความนิยมข้ามยุคสมัย เอกลักษณ์หรือกติกาของประเภทวรรณกรรมย่อมเปลี่ยนไปบ้างตามสภาพของยุคสมัยที่เปลี่ยนไป อย่างไรก็ตามกติกาอันเป็นหลักยังคงดำรงอยู่ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นไม่ถึงกับทำให้สูญเสียเอกลักษณ์ของประเภทวรรณกรรม หากการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นเป็นอย่างมากก็จะกลายเป็นประเภทวรรณกรรมประเภทใหม่ขึ้น

การให้ความสำคัญกับการศึกษาประเภทวรรณกรรมโดยสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์หรือเงื่อนไขของเวลานี้ทำให้ประเภทวรรณกรรมมีระบบทางประวัติศาสตร์ (historical system) หรือมีมิติในแนวนอนหรือแนวระนาบ (diachronic perspectives) การศึกษาประเภทวรรณกรรมควรให้ความสำคัญทั้งมิติในระดิมลิกหรือแนวตั้ง (synchronic perspectives) และมิติทางประวัติศาสตร์หรือมิติในแนวระนาบ

อนึ่ง ประเภทวรรณกรรมแต่ละประเภทอาจมีประเภทวรรณกรรมย่อย ๆ (subgenres) ซึ่งมีเอกลักษณ์หลักร่วมกันแต่มีรายละเอียดแตกต่างกันไปอีกด้วย.

๔.๒ "กติกากา"วรรณกรรมประเภทกลอนสวค

กลอนสวคในฐานะประเภทวรรณกรรม นอกจากหมายถึงวรรณกรรมที่แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกาพย์แล้ว เอกลักษณะของวรรณกรรมประเภทนี้อาจพิจารณาได้จากลักษณะคำเนื่อหาซึ่งวิเคราะห์ได้จากแนวคิด ลักษณะตัวละคร โครงเรื่องและการดำเนินเรื่อง หากพิจารณาว่าวรรณกรรมประเภทหนึ่งๆจะมี "กติกากา"วรรณกรรมกำกับถึงใดกล่าวมาแล้ว กติกากาวรรณกรรมและเอกลักษณะของเนื่อหาของวรรณกรรมประเภทกลอนสวคอาจวิเคราะห์ได้ดังนี้

๔.๒.๑ วรรณกรรมคำสอนของวัด

กำเนิดของกลอนสวคอยู่ที่วัด จุดมุ่งหมายเริ่มแรกของวรรณกรรมประเภทนี้คือการสั่งสอนคติธรรมโดยใช้กลวิธีการสอนทั้งทางตรงและทางอ้อม การมุ่งสอนคติธรรมโดยตรงมีลักษณะคล้ายการเทศนา เพียงแต่ใช้รูปแบบคำประพันธ์เข้าช่วยทำให้น่ามาสวคอ่านได้ไพเราะ มีท่วงทำนองน่าฟังมากกว่าการเทศนาธรรมดา วิธีการนี้ใช้กับกลอนสวคที่มุ่งสอนคติธรรมโดยตรง ส่วนการสอนคติธรรมทางอ้อมใช้วิธีการยกนิทานหรือชาดกเพื่อใช้เรื่องราวที่มีพฤติกรรมของตัวละคร เป็นอุทาหรณ์นำไปสู่แนวคิดอันเป็นคติเตือนใจ

วิธีการเสนอแนวคิดซึ่งเป็นคติธรรมทางพุทธศาสนาจึงแตกต่างกันระหว่างกลอนสวคที่มุ่งเสนอคติธรรมโดยตรงกับกลอนสวคที่มุ่งเสนอคติธรรมโดยอ้อม อาจกล่าวได้ว่าวรรณกรรมประเภทกลอนสวคแบ่งเป็น ๒ ประเภทย่อยๆ (Sub-genres) กล่าวคือกลอนสวคที่มุ่งเสนอคติธรรมโดยตรงจะใช้วิธีการแบบเทศนาโวหาร คืออธิบายความและใช้สำนวนและอุปมาโวหารประกอบ กลอนสวคประเภทนี้มักมีขนาดสั้น เพราะหากยืดยาวเกินไปไม่อาจดึงดูดความสนใจของผู้ฟังได้ โดยมากมักมุ่งเสนอแนวคิดหลักอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น อนิจจังสัญญา สิ้นห้า ทานบารมี แต่จุดมุ่งหมายร่วมกันของกลอนสวคประเภทนี้คือมุ่งให้ศาสนิกชนหมั่นบำเพ็ญบุญกุศลเป็นสำคัญ

ส่วนกลอนสวดที่มุ่งเสนอคติธรรม โดยอ้อมใช้วิธีการยกชากหรือนิทานเพื่อให้ผู้ฟังเกิดความเพลิดเพลินในเนื้อเรื่องซึ่งดำเนินไปตามแนวปรัชญาพุทธศาสนา วิธีการนี้อาจได้ผลต่อผู้ฟังมากกว่าวิธีการแรก เพราะสามารถดึงดูดความสนใจด้วยเนื้อเรื่อง พฤติกรรมตัวละครและมหรพรมนาฏต่าง ๆ ในขณะเดียวกันก็แทรกคติธรรมต่าง ๆ ไปด้วย ชากหรือนิทานซึ่งเป็นมันเหิงคติหรือเรื่องสมมติ (**fiction**) เหล่านี้จะได้รับการนำเสนอให้มีสถานะเปรียบเสมือนเรื่องที่เกิดขึ้นจริงในอภิปพิสัย วิธีการเสนอมันเหิงคติหรือเรื่องสมมติในกลอนสวดให้ดูเหมือนเป็นความจริงที่เกิดขึ้นมีหลายวิธีการด้วยกัน

วิธีการแรกคือการอ้างถึงแหล่งที่มาของเรื่อง ที่มาของเนื้อเรื่องอาจเ้ามาจากพระไตรปิฎก เช่น พระสูตรต่าง ๆ นิมาตชาก หรือเรื่องนอกพระไตรปิฎกอาจเป็นชากนอกนิมาต พระสูตรนอกพระไตรปิฎกหรือกล่าวถึงที่มากกว่า ว่ามาจาก "พระบาลี" การอ้างถึงแหล่งที่มาว่ามาจากคัมภีร์ทางศาสนาทำให้ผู้ฟังเกิดความเลื่อมใส เชื่อถือและตั้งใจฟังเรื่องราวเหล่านี้ราวกับฟังข้อธรรมะทางศาสนา

วิธีการที่สองเป็นวิธีการที่อาจใช้ควบคู่ไปกับวิธีการแรกและเพิ่มความหนักแน่น น่าเชื่อถือของเนื้อหามากยิ่งขึ้น วิธีการนี้คือการกล่าวว่าเนื้อเรื่องที่จะเล่าต่อไปนี้ เป็นพุทธวจนะหรือพุทธฎีกาหรือเป็นเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ครั้งเมื่อยังอยู่ในสังสารวัฏ ผู้ฟังซึ่งมีศรัทธาและความเชื่อถือในพระพุทธเจ้าจะตั้งใจฟังด้วยจิตใจอันผ่องแผ้วและถือว่าการฟังเรื่องราวซึ่งแม้จะเป็นเรื่องสมมติหรือมันเหิงคติก็เป็นกรฟังที่นำไปสู่ข้อธรรมะและจะช่วยให้โคอันิสงส์เช่น ช่วยเหลือโคขึ้นสวรรค์เป็นคน ดังตัวอย่างจากกลอนสวดเรื่องนางโกควดี ผู้สวดให้ผู้ฟังตั้งใจฟังอย่างมีสมาธิ "ระงับหูกา อย่าไคเจตนา กักกองเสียงก้งก้งรับหูกา รมเอาพระธรรม จะไคไปยสวรรค์ เพราะฟังคาถา" (นางโกควดี เล่ม ๑ เลขที่ ๑๒) หรือในกลอนสวดเรื่องแก่นจันทร์ ผู้สวดให้ผู้ฟังทำจิตใจให้ผ่องแผ้วเพื่อสดับพระธรรม "บูราสัประรูก นำใจใสสุก ฟังพุทธฎีกา จอมุนีนาค ที่ราชเทคนา ชักนันทานมา ครั้งคร่าว้นหลัง (แก่นจันทร์ เลขที่ ๑๒)

วิธีการที่สามคือการอ้างว่าเรื่องราวที่เล่าเป็นเรื่องราวที่มีมานานแล้ว การอ้างถึงความเก่าแก่ของเรื่องก็แสดงความน่าเชื่อถือของเรื่องอีกลักษณะหนึ่ง เช่น ในกลอนสวดเรื่องดาวเรือง นางอุทัย และมัลลิล เป็นคน

วิธีการที่ดี เป็นวิธีการที่ไม่ได้กล่าวถึงโดยตรงว่ากลอนสวดเรื่องนั้นเป็นเรื่องจากชาคกหรือพระสูตร แต่การเรียกชื่อตัวละครเอกจะใช้คำที่หมายถึงพระโพธิสัตว์ เช่น หน่อพุทธา ในชินราช ทรงพุทธในอภัยทัต หน่อพระคาสคาในมกสิมลหรือ พระโพธิสัตว์ในเกโชไชย การกล่าวถึงตัวละครในเรื่องโดยใช้คำที่หมายถึงพระโพธิสัตว์ก็ทำให้ผู้ฟังเข้าใจได้โดยปริยายว่าเรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องราวของพระพุทธเจ้าในอดีตชาติ จึงเป็นการสร้างความน่าเชื่อถือของเรื่องอีกวิธีการหนึ่ง

วิธีการอ้างแหล่งที่มาของเรื่องหรือประวัติความเป็นมาของเรื่องเหล่านี้เป็นกติกาวรรณกรรมที่ผู้แต่งหรือผู้สวดจะบอกผู้ฟังตั้งแต่เริ่มต้นเรื่องทำให้ผู้ฟังตระหนักว่าแม้เรื่องเหล่านี้จะเป็นนิทานหรือนิยายแต่เป็นเรื่องที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นเรื่องที่ไม่เหลวไหลเพราะคัมภีร์ทางพุทธศาสนา หรือเป็นเรื่องราวของพระพุทธเจ้าในอดีตชาติ

ส่วนแนวคิดหรือหลักธรรมซึ่งนำมาสอนในกลอนสวดมักเป็นหลักธรรมพื้นฐานที่ชาวบ้านทั่วไปจะเข้าใจและปฏิบัติตามได้ง่าย ลักษณะเช่นนี้เป็นวิธีการ สอนของพุทธศาสนาซึ่งมุ่งสอนความจริงที่เป็นประโยชน์ และเป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้ในปัจจุบัน กล่าวคือใช้แก้ปัญหาของชีวิตที่เกิดขึ้นได้ (พระราชมุนี ๒๕๒๓ : ๒๕ - ๒๗)

๔.๒.๒ ชีวิตถูกกำหนดแล้วด้วยมรณกรรม

เนื้อเรื่องของวรรณกรรมประเภทกลอนสวดทุกเรื่องดำเนินอยู่บนพื้นฐานหลักคิดที่ว่าชีวิตของบุคคลถูกกำหนดด้วยมรณกรรมของตน ผู้ใดทำกรรมใดขณะนั้นย่อมได้รับกรรมนั้นตอบสนองไม่ช้าก็เร็ว หากผลของการกระทำยังไม่ส่งผลในชาตินี้จะมีผลให้เมื่อสิ้นชีวิตลงต้องไปเกิดใหม่เพื่อชดใช้กรรม กรรมซึ่งยังไม่ก่อผลเป็นปัจจัยสำคัญทำให้เกิดใหม่ การเวียนว่ายตายเกิด ชีวิตจึงยังคงเวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏ

หลักคิดเรื่องมรณกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างโครงเรื่อง วิถีชีวิตของตัวละครและพฤติกรรมในเนื้อเรื่องของกลอนสวดทุกเรื่อง กลอนสวดที่มีลักษณะเป็นชาคกหรือนิทานจะมีโครงเรื่องเหมือนกันเป็นสูตรสำเร็จทุกเรื่อง กล่าวคือจะเริ่มเรื่องตั้งแต่กำเนิดของตัวละครเอก อุปสรรคในชีวิตซึ่งอาจเริ่มตั้งแต่กำเนิด เช่น ถูกหลักพรากจากมารดา หลักพรากจากบ้านเมือง อุปสรรคอื่นเกิดจากการหลีกพรากจาก

คนรักหรือสิ่งอันเป็นที่รัก เช่น ทรัพย์สินสมบัติหรือบ้านเมือง อุปสรรคหรือความทุกข์ในชีวิต เกิดขึ้นมากกว่าหนึ่งครั้ง โดยทั่วไปมักมีสามครั้งเป็นอย่างน้อย จากนั้นเรื่องจะลงจบด้วย เหตุการณ์ที่คลี่คลายในลักษณะที่เป็นไปตามแนวที่คิดว่า "ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว"

ลักษณะโครงเรื่องสูตรสำเร็จของกลอนสุภาพ

- กำเนิดตัวละครเอก - พระราชา และพระราชินีไม่มีโอรสทำพิธีขอโอรสจาก เทพยคา
- พระราชาหรือพระราชินีฝัน
- กำเนิดตัวละครเอกฝ่ายชายและฝ่ายหญิง
- อุปสรรคชีวิตช่วงต้น - สาเหตุจากความขัดแย้งภายในครอบครัว: เมียน้อย เมียหลวง
- มารดาตัวละครเอกถูกกลั่นแกล้งใส่ร้ายว่าลูกออกเป็น สัตว์หรือสิ่งของ ถูกขับไล่ออกจากเมือง
- พระเอกพลัดพรากจากบ้านเมืองและ หรือมารดา
- ผู้ช่วยเหลือ : อาจเป็นพระอินทร์, ฤาษีนำไปเลี้ยง
- อุปสรรคชีวิตช่วงกลาง - โคตรคูครอง
- (มักมีมากกว่า ๑ ครั้ง) - พลัดพรากจากคูครองด้วยสาเหตุต่าง ๆ เช่น
- ก. ความขัดแย้งภายในครอบครัว : เมียน้อย-เมียหลวง เช่นกลั่นแกล้งกันเพราะความอิจฉา ริษยา
 - ข. ความขัดแย้งภายในครอบครัว : พ่อตา-ลูกเขย พ่อตาให้ลูกสาวแต่งงานใหม่
 - ค. สาเหตุภายนอก : ยักษ์ลักพาตัวไป นกคาบไป
 - ง. สาเหตุจากธรรมชาติ : พลัดกันกลางทะเล
 - จ. ถูกทำร้ายจากคนชั่ว : ตายแล้วมีพระอินทร์มาช่วยชุบชีวิต
- พระเอกตามนางเอกและไป ภรรยาใหม่ (มักมากกว่าหนึ่งคน)

ชีวิตนั้นปลาย

- ไทโลเลียสมบัติ กลับบ้านเมืองพร้อมภรรยาและลูก
โคกรองเมือง
- ไก้กรรมสมบัติ สละโลกียสุขออกบวช

โครงเรื่องของวรรณกรรมประเภทกลอนสวดมีลักษณะครบวงจรคือเริ่มจาก
กำเนิด เต็มโตเป็นผู้ใหญ่ มีครอบครัว และส่วนใหญ่ดำเนินเรื่องจนตัวละครเอกตายไปได้
ขึ้นสวรรค์ บางเรื่องกล่าวถึงการกลับมาเกิดใหม่ เช่นกลอนสวด เรื่องสุวรรณรัตน์ สมุทรโคคม
การให้ภาพชีวิตที่เริ่มจากเกิด เจริญวัย แก่และตายเป็นภาพชีวิตที่ดูจะครบวงจรชีวิตแต่ใน
ทางพุทธศาสนา วงจรชีวิตดังกล่าวนี้ผูกพันกับชีวิตในอดีตและในอนาคต ดังนั้นความตายจึง
มิใช่ความสิ้นสุดของชีวิต เป็นเพียงการสิ้นสุดชาติหนึ่งเพื่อไปเกิดอีกในชาติใหม่

แนวคิดเรื่องบุรพกรรมเป็นแนวคิดหลักซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้จากกลอนสวด
ทุกเรื่อง การเน้นย้ำว่าบุญ-กรรมเป็นการให้เหตุผลที่ดูจะเพียงพอแล้วสำหรับสาเหตุความ
เป็นมาหรือพฤติกรรมของตัวละคร ตัวอย่างที่ชัดเจนตอนหนึ่งจากกลอนสวด เรื่องเบญจมาศทอง
ตอนนางศรีคอกไม้ธิดาท้าวมหาราช เมื่อทราบว่าพระบิดาจะให้อภิเษกกับโอรสท้าวสามนต์
นางไม่ยินยอมโดยอ้างว่านางหวังแต่เพียงนิพพาน ไม่ปรารถนาโลกีย์แต่มีคำบรรณาธิบาย
แทรกว่าเป็นเพราะกรรมของนางได้เคยสร้างไว้กับท้าวทศวงษ์จึงคลใจให้นางหนีออกจาก
บ้านเมือง แนวคิดเรื่องบุรพกรรมจึงสัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องบุพเพสันนิวาสด้วย

๐ นางพังพี่เลี้ยง ควยกรรมบังอร	พระนุชนางเพียง กอนเคยทำไว	จะม้วยยุคักไชย เคยคู่ท้าวไทย	ทศวงษ์ราชา
๐ ปัญจามารศรี กรรมเขาคลใจ	เจ้ากรรมเทวี พระอระชายา	โคสร่างกันมา จำให้ชั๊กพา	ออกจากเชียงใหม่

(เบญจมาศทอง เล่ม ๑)

ผลแห่งบุรพกรรมติดตามผู้กระทำเปรียบเสมือนเพลิงน้อยเท่าที่หยอแต่ก็อาจ
ลุกลามไปทั่วแผ่นดิน

๐ เพลิงเท่าที่หยอ เหมือนคังผลกรรม	ครันตึกไม่น้อย อันคานธูวี่	ลามเท่าธรณี คนผู้กาลี	อภัยทวชน
--------------------------------------	-------------------------------	--------------------------	----------

(พระเจ้าเขานิพพาน เล่ม ๒ หน้า ๙๐)

กฎแห่งกรรมมีผลต่อปุถุชนทุกคนทุกนาม แม้พระพุทธเจ้าเมื่อใกล้ปรินิพพานก็ยังได้รับผลกรรม หลังจากพระองค์ฉันแกงสุกรของนายจุนทะ พระโรคทวีมากขึ้นจนลงพระโลหิต ทรงเสด็จไปเมืองกุสินารายณ์ ระหว่างทางทรงได้รับความทุกข์เวทนา เมื่อพระอาานนท์จะไปคักน้ำให้เสวย น้ำในแม่น้ำกุ่นข้นเพราะหอยค้ำเกวียนขับเกวียนข้ามลำน้ำ ทั้งนี้เป็นเพราะผลแห่งบุรพกรรมความมาทันพระพุทธเจ้า

○ อานนท์เถรา	รับพุทธฎีกา	สมเด็จจิณวร	
จับบาตรครรรไล	ลงไปสาคร	จะคักขโลธร	มาถวายเป็นภรรยา
○ มัจฉาผลกรรม	อันใดทรงทำ	เห็นพระกรุณา	
ใกล้เขานิพพาน	ให้เห็นเวทนา	มีพวกพศุคา	ขับเกวียนข้ามชล
○ เกวียนมาไม่ยอม	นับโคหารอย	พร้อมควยโคคน	
บางอาบบางกิน	กระสุนธวัจน	บางเกิดขุนชน	เป็นพองนองมา...
○ โอนาอนิจจัง	แต่พระกรรมัง	คัจจรมโพธิ์ไทร	
ผลกรรมยังทัน	นำอุศจรยใจ	แกสัควังหลาย	ทำกรรมทั้งปวง
○ หรือเวรจะไม่ทัน	อย่าฟังสำคัญ	อันเวรใหญ่หลวง	
ถึงเงาตามคน	แห่งคนทั้งปวง	สุกจะละลวง	ลี้ลี้หนีไป

(พระเจ้าเขานิพพาน เล่ม ๑)

นอกจากนี้หลักคิดเรื่องบุรพกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดซึ่งเป็นกติกาวรรณกรรมประเภทกลอนสวดอันมีพื้นฐานมาจากปรัชญาพุทธศาสนา ยังทำให้ผู้ฟังสามารถยอมรับพฤติกรรมในเรื่องซึ่งดูเหมือนจะไร้เหตุผลในโลกของความเป็นจริงโดยอธิบายว่าเป็นเพราะบุรพกรรมทำให้เกิดเหตุการณ์ซึ่งไม่น่าจะเกิดขึ้น เช่นอนุภาคเรื่องการนำสัตว์หรือสิ่งของมาแทนทารกเกิดใหม่ซึ่งสืบเนื่องมาจากความอิจฉาริษยาของเมียน้อยหรือเมียหลวงในกลอนสวดเรื่องนางแดงอ่อน เบญจมาศทอง และ จำปาสีทัน

ข้อน่าสังเกตประการหนึ่งของแนวคิดเรื่องบุรพกรรมคือแม้ว่าหลักคิดเรื่องบุรพกรรมจะกล่าวว่าการกรรมอาจสนองผลไม่ช้าก็เร็ว ไม่ช้านั้นก็ชาติหน้า แต่ในกลอนสวดทุกเรื่องตัวละครฝ่ายร้ายซึ่งก่ออกุศลกรรมเพราะค้นหาในลักษณะต่างๆ กันจะได้รับผลกรรมสนองอย่างทันตาเห็นในชาตินี้ ทั้งนี้เพื่อยืนยันถึงแนวคิดเรื่องทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ฝ่ายตัวละครเอกซึ่งประกอบแต่กุศลกรรมแม้จะถูกบุรพกรรมกำหนดให้ชีวิตต้องพบอุปสรรคนานาประการแต่ในบั้นปลายชีวิตก็จะได้พบความสุขทั้งในชั้นโลกียสุขคือได้ครองราชสมบัติด้วยความเกษมสุขพร้อมมเหสีและโอรสธิดาและในชั้นอโลกียสุขคือละโลกียสมบัติออกบวช ไครงเรื่องของ

วรรณกรรมประเภทกลอนสวคดำเนินไปด้วยพื้นฐานปรัชญาพุทธศาสนาว่าด้วยบุรพกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดกฎแห่งกรรมที่ว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว โครงเรื่องเช่นนี้จึงมีลักษณะเป็นสูตรสำเร็จ ผู้ฟังสามารถคาดหมายเรื่องราวในคอนจบได้ ไม่มีกลอนสวคเรื่องใดดำเนินเรื่องแตกต่างไปจากแนวคิดหลักนี้

หากจะพิจารณาในค่านววรรณศิลป์ โครงเรื่องอันเป็นสูตรสำเร็จอาจขาดลักษณะที่ชวนให้ติดตาม (**suspense**) เพราะผู้ฟังคาดได้ว่าเรื่องต้องลงเอยด้วยความสุขปรัชญาเรื่องบุรพกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดซึ่งตอกย้ำเป็นแนวคิดหลักอยู่ในกลอนสวคทุกเรื่อง ทำให้ผู้ฟังเกิดความมั่นใจจากกฎแห่งกรรมเรื่องทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วเป็นสัจธรรมที่ควรเชื่อถือปฏิบัติตาม แม้ว่าในโลกแห่งความเป็นจริง เหตุการณ์อาจแตกต่างไปเป็นตรงกันข้าม แต่ในโลกของกลอนสวควิถีชีวิตย่อมเป็นไปตามกฎแห่งกรรมอย่างไม่มีข้อยกเว้น แม้จะมีกรณีที่อาจมีปัญหาโต้แย้ง เช่นในกลอนสวคเรื่องพระเจ้าอุเทน นางสาวทศิ์ตัวละครเอกฝ่ายหญิงของเรื่องทำความดีมาตั้งแต่เด็ก เหตุไรจึงประสบเคราะห์กรรมถึงไฟครอกตายเรื่องนี้จำต้องมีอธิบายเพิ่มเติมเสริมว่าเป็นเพราะบุรพกรรมเช่นกันเพราะในชาติก่อนนางเคยจุคไฟผิงให้หายหนาว ไฟลาม เปไหมพระปัจเจกพุทธเจ้า แทนที่นางและนางกำนัลจะช่วยเหลือกลับเร่งไหมไฟเพื่อให้ลูกไหมจนดินซากเพราะเกรงกลัวความผิด กฎแห่งกรรมเรื่องทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว บางครั้งก็เกิดขึ้นเพราะตัวละครเอกเป็นผู้กระทำการตอบโต้ในเชิงแค้นแค้น เช่นกรณีของนางอุทัยที่กลอนนางนั้นนางจนนางทนทุกข์ทรมานตาย ในกลอนสวคเรื่องนางอุทัย เรื่องของท้าวอุเทน ให้เดือนเอนางมาคืนที่ละชั้นลงทอดน้ำมันให้นางกินเนื้อของตนเอง หรือเรื่องราวของนางชลศัฎาในเรื่องสมุทรโคดมซึ่งถูกบังคับให้แต่งงานกับชายอื่นทำให้นางสิ้นใจตายแล้วมาเกิดใหม่อาสาออกรบและฆ่าพ่อตนเองตาย

ลักษณะของเนื้อเรื่องและการดำเนินเรื่องตามกฎแห่งกรรมอย่างเคร่งครัดเช่นนี้อาจกล่าวได้ว่ากลอนสวคในฐานะเป็นวรรณกรรมคำสอนจากวัดเน้นย้ำศาสนิกชนให้เกิดศรัทธาและความมั่นใจว่าหากทำดีผลย่อมดี ทำชั่วผลชั่วย่อมตบสนอง กลอนสวคในฐานะงานสร้างสรรค์ทางวรรณศิลป์ ได้นำผู้ฟังไปสู่โลกของกลอนสวคซึ่งอาจเป็นโลกที่แตกต่างไปจากความเป็นจริงในสังคม แต่เป็นโลกแห่งความจริงอันพึงใจ ถึงค้ำกล่าวที่ว่างานศิลปะอาจมีเนื้อหาที่แตกต่างไปจากความเป็นจริงในสังคม ความจริงในโลกวรรณกรรมคือความจริงอันพึงพอใจ (**Herbert Marcuse ๑๙๘๖ : ๓๓๘**)

๔.๖.๓ องค์ประกอบสองด้านของชีวิต

หลักปฏิบัติในพุทธศาสนา คือ ธรรมชาติของทุกข์ สาเหตุของทุกข์ ความดับแห่งทุกข์ และวิธีการขจัดทุกข์จะบรรลุความดับสนิทแห่งทุกข์ ใ้ ้วยความพยายามของตนเอง พระพุทธเจ้าทรงเทศนาไว้ในธรรมจักรกัปปวัตนสูตรว่า

ภิกขุทั้งหลาย กิเลสเป็น ความทุกข์อย่างแท้จริง คือ ความเกิดก็เป็นทุกข์ ความแก่ก็เป็นทุกข์ ความตายก็เป็นทุกข์ ความโศก ความรำไรรำพัน ความทุกข์โทมนัส และความคับแค้นใจก็เป็นทุกข์ ความประสพด้วยสิ่งที่ไม่เป็นที่รักทั้งหลาย เป็นทุกข์ ความพลัดพรากของที่รักทั้งหลาย ก็เป็นทุกข์ แม้ไม่ใช่สิ่งปรารถนา ก็เป็นทุกข์ โดยยอแล้ว อุปาทานชั้นธทาเป็นทุกข์

(ธรรมจักรกัปปวัตนสูตร : ๑๔)

พระพุทธเจ้าทรงวิเคราะห์กายและจิตของมนุษย์ออกเป็นห้าลักษณะ เรียกว่าชั้นธทา ได้แก่ รูป คือร่างกายอันประกอบด้วยอวัยวะและประสาททั้งความอบอุ่นและพลังงานของการดำเนินชีวิต วิญญาณคือความรู้สึกพร้อมอยู่ เวทนาได้แก่ความรู้สึก ทุกข์ หรือเฉย ๆ สัญญาให้แก่วาทกรรมกำหนดหมายจำ สังขารประกอบด้วยลักษณะนานาประการของจิต ชั้นธทานี้เรียกว่านามรูป การยึดมั่นถือมั่นว่านามรูปเป็นตัวตนแท้จริงย่อมนำไปสู่ความทุกข์ในลักษณะต่างเสมอ

วิถีชีวิตของตัวละครไม่ว่าจะกำเนิดมาอยู่ในฐานะชั้นไร อาทิ ลูกกษัตริย์หรือคนเข็ญใจ ล้วนต้องพบความทุกข์หรืออุปสรรคของชีวิตทั้งสิ้น อุปสรรคเหล่านั้นมักแสดงในรูปของการพลัดพราก กล่าวคือพลัดพรากจากบุคคลอันเป็นที่รักเช่น บิดามารดา ภรรยา ลูก พลัดพรากจากความสุขสบายคือบ้านเมืองและทรัพย์สินสมบัติ การพลัดพรากหรืออุปสรรคเกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำอีกกว่าชีวิตจะพบความสุขในบั้นปลายของชีวิต ความสุขเกิดขึ้นเพราะได้พบสิ่งอันเป็นที่รักคือพบสมาชิกในครอบครัว ได้กลับบ้านเมืองของตน และความสุขสูงสุดในทางโลกคือได้ครองเมือง แม้ตัวละครจะเกิดเป็นคนเข็ญใจแต่เป็นตัวละครเอกซึ่งประกอบแต่คุณความดี จะได้พบความสุขสูงสุดในรูปของการได้เป็นพระมหากษัตริย์ครองบ้านเมืองด้วยความสงบสุข

แม้ว่าแนวคิดสำคัญของพุทธศาสนาจะเน้น เรื่องธรรมชาติของทุกข์และวิธีการดับทุกข์ แต่หลักของวรรณกรรมของพุทธศาสนาซึ่ง เน้นสอนเรื่องที่เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิต

ดังนั้นแนวทางการสนทนาคือรวมในกลุ่มสนทนาจริง ๆ กับนักคิด หรือ ระดมความคิดเห็น หรือ ประโยชน์อย่างที่เราเห็น ๆ การชีวิตในโลกจนแล้วจึงเป็นชีวิตของ ผู้คนที่ยังมีกิเลสกับหา ชีวิตที่หึงหู่และทุกข์ และว่าทุกข์มันก็จะมาจนและเกิดขึ้นบ่อย ๆ รัง ในชีวิตก็ว่าจะมีความสุข ของประกอบของชีวิตจึงมีทั้งสุขและทุกข์ เป็นเดียวกับที่คิดและ ใจ หรือ ทุเลการรวมทั้ง ทุเลการ รวม แนวการ สังสอน เรื่องชีวิต เป็นทุกข์มาก เน้นที่ ธรรมะชีวิต และ สัมปรายกัตถะ มากกว่าปรมาัตถ์ อื่น เป็น เรื่องของนิพพาน โดยมุ่งให้ศาสนิกชนประกอบบุญกุศล ถือศีลห้าและหมั่นทำบุญให้ ทาน ทั้งนี้เพราะนิพพานเป็นเป้าหมายที่อยู่ไกล การกล่าวอ้างถึงนิพพานมักเป็นไปอย่าง รวยรักและเสนอนิพพานในรูปการออกบวชของภิกษุและศรเอนในคอนท้ายโดยไม่ได้อธิบายชี้แจงนัก

๔.๒.๔. วิถีชีวิตที่ว่างหน้า

กติกาคือหนึ่งที่ยู่แก่ ผู้สวด และผู้ฟัง เข้าใจร่วมกันคือ การกำหนดวิถีชีวิต ทั่วละครไว้ล่วงหน้า ผู้ฟังกลอนสวดสามารถล่วงรู้ระคาการรวมทั้งที่จะเกิดกับตัวละครทั้งแก่ กันเรื่องด้วยความเป็น ความฝันเหล่านี้อาจเป็นเหตุการณ์ทั้งดีและร้าย เช่น มารคา หรือปิกาของตัวละครฝันเมื่อจะมีบุตรหรือธิดา ความฝันเหล่านี้จะเป็นจริงทุกประการ เช่น ในเรื่อง เบ็ญจมาศทอง เมื่อนางศรีคอกไม้ มารคาของเบ็ญจมาศทองทรงกรรม นางทรงนิมิตว่าไค้คอกไม้งามแก่ถูกกราหูจึงไป นางวิ่งตามไปถึงโพชนนค์ ชาวนา ทั้งสี่ท่านายว่านางจะไค้ธิดาและจะถูกพรากไปแต่มีผู้เมกทานำไปจับเลี้ยง

การไร้ความฝันเป็นสิ่งบอกเหตุล่วงหน้าเห็นไค้ชี้แจงที่สุดในเรื่อง อันทอง เมื่อจะเกิดเหตุร้าย อันทองฝันว่ากาใหญ่คาบเพลิงมาไหม้ปราสาทของพระชนกแล้ว ตามไปถึงปราสาทพระชนนี จากนั้นฝันว่าไปอาบน้ำในสระเพื่อคลายร้อน ไค้คอกไม้ มาเชยชม โหรท่านายฝันว่ากาใหญ่คาบเพลิงมาไหม้ปราสาทหมายถึงพระเจ้าบ้ศวกดี พระชนกจะสิ้นพระชนม์ภายในสิบห้าวัน นางเกศมาดี พระชนนีจะไค้รับทุกข์เวทนา ฝันว่าลงอาบน้ำแสดงว่าอันทองจะสามารถกู้สถานการณ์ไค้ ช่วยราษฎรให้กลับร่มเย็น เป็นสุข และช่วยชุบชีวิตพระปิกา และจะไค้คู่ครอง ความฝันซึ่งท่านายเหตุการณ์ล่วงหน้าอย่างละเอียดเช่นนี้ทำให้ผู้ฟังล่วงรู้ เหตุการณ์ล่วงหน้าว่าระคากรรมของตัวละคร จะเป็นเช่นไรต่อไป

ดังนั้น การดำเนินเรื่องโดยการบอกเหตุการณ์ล่วงหน้าจึงเป็นกติกาสำคัญในกลอนสวดซึ่งไม่สามารถประเมินค่าตามหลักการดำเนินเรื่องในปัจจุบันซึ่งมักถือว่าเรื่องที่มีปัญหาแปลกใหม่และผู้อ่านไม่สามารถคาดเดาเหตุการณ์ในท้องเรื่องว่าจะคลี่คลายไปในทางใดเป็นวิธีการดำเนินเรื่องที่คือน่าสนใจ ในกลอนสวด วิธีการดำเนินเรื่องมีลักษณะเป็นตรงกันข้าม กล่าวคือจะบอกเหตุการณ์ไว้ล่วงหน้า ความสนุกสนานของผู้ฟังกลอนสวดจึงไม่ได้อยู่ที่การติดตามเรื่องราวว่าเหตุการณ์จะคลี่คลายไปอย่างไร แต่อยู่ที่การเกิดอารมณ์ร่วมและการคล้อยตามกับเหตุการณ์ในเรื่อง เพื่อยืนยันว่าวิถีชีวิตที่ควรดำเนินไปตามบรรพกรรม トラบโคที่ชีวิตยังวนเวียนอยู่ในสังสารวัฏ มนุษย์ยังต้องได้รับทุกข์เวทนาในลักษณะการต่าง ๆ กัน การดำเนินเรื่องตามหลักคิดเรื่องกฎแห่งกรรมเป็นการยืนยันศรัทธาและความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้นในหมู่ผู้ฟังกลอนสวดให้เข้าใจและยึดมั่นแนวคิดเรื่องกฎแห่งกรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิต

การใช้ความฝันเป็นเครื่องบอกเหตุล่วงหน้าอาจวิเคราะห์ได้อีกลักษณะหนึ่งว่าสังคมไทยในสมัยนั้นมีความเชื่อว่าความฝันเป็นเครื่องทำนายเหตุการณ์ล่วงหน้า วิธีการดำเนินเรื่องเช่นนี้จึงสัมพันธ์กับความเชื่อซึ่งยังคงผูกพันกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในสมัยนั้นอย่างแน่นแฟ้น

๔.๒.๕ ระหว่างโลกแห่งจินตนาการและโลกแห่งความเป็นจริง

เนื่องจากกลอนสวดเป็นวรรณกรรมคำสอนของวัด การดำเนินเรื่องของวรรณกรรมประเภทกลอนสวดมีการตัดเหตุการณ์สลับไปมาระหว่างโลกในจินตนาการและโลกแห่งความเป็นจริงอยู่เสมอด้วยการแทรกอธิบายถึงพฤติกรรมหรือเคราะห์กรรมของตัวละคร บทแทรกของผู้แต่งหรือผู้สวดซึ่งวิเคราะห์สาเหตุของพฤติกรรมหรือเหตุการณ์ในท้องเรื่องด้วยหลักกรรมทางพุทธศาสนาทำให้ผู้ฟังเข้าใจอุทาหรณ์เหล่านั้นได้ง่ายขึ้นและแจ่มชัด เช่น ในเรื่อง จำปาสีทัน ตอนท้าวหนะจิกราช พระบิดาของนางสุวิมลธิดา ชื่อนางไว้ในกลองไม้ใหญ่เพราะครุฑและบริวารมากินผู้คนในเมือง มีอรรดาธิบายแทรกให้ผู้ฟังลงในสังขารเมื่อยามมรณะมาถึง "เราท้าวเกิดมา เราคือกอนีจา ยอมจะไคย มัคณิล ยาศึกโมหะ โลบนักเสียดัน มัจจุราชระจัน ทนมวยมอระนา " (จำปาสีทัน เล่ม ๑ เลขที่ ๗)

ในกลอนสวทเรื่องมัจฉิลล เศรษฐีที่ไม่รู้คุณวิวิให้คุณซึ่งบันฑิตาให้คนร่ำรวย
เมื่อเวรกรรมตามทัน เศรษฐีก็องตกยากเป็นยาจกเฉยใจ มีบรรดาธิดาขายให้ผู้ฟังตระหนัก
ถึงกฎแห่งกรรมว่า

ดูราสัมประรुक ทังจยบวิสุท มาผังพาซำม
เมื่อบาพะกา มาถึงคนนร เวรมาทรร ไหยเหนหันตา
(มัจฉิลล เล่ม๑ เลขที่ ๑๗)

หากพิจารณาในแง่กลวิธีการเล่าเรื่อง การเล่าเรื่องในกลอนสวทใช้กลวิธี
ให้ผู้สวทเป็นผู้เล่าเรื่อง แม้ว่าในขณะที่เล่าเรื่องจะมีบทพรรณนาเพื่อให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์
คล้อยตามและยังสร้างเงื่อนไขของกาลเวลาว่าเรื่องที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องราวของพระโพธิ-
สัตว์เพื่อให้ผู้ฟังจินตนาการไปในโลกของอดีตชาติ แต่ผู้แต่งและผู้สวทจะไม่ปล่อยให้ผู้ฟัง
จินตนาการไปในโลกของจินตนาการด้วยตนเอง คำนึงจึงสอดแทรกคำวิเคราะห์วิจารณ์
เหตุการณ์ในเรื่องด้วยกฎแห่งกรรมเป็นระยะๆ ขณะที่ฟังการสวทอ่าน ผู้ฟังจึงต้อง
ยอมรับในกติกาสของการข้ามกลับไปกลับมาระหว่างโลกแห่งจินตนาการและโลกแห่งความ
เป็นจริงดังกล่าวนี

กติกาสของกลอนสวทเป็นกฎซึ่งผู้แต่ง ผู้คัดลอก ผู้สวทและผู้ฟัง ยอมรับร่วม
กันในกระบวนการถ่ายทอดและในขณะที่สวทอ่าน กติกาเหล่านี้ทำให้กลอนสวทในฐานะ
เป็นประเภทรบกรรมประเภทหนึ่งมีเอกลักษณ์ต่างไปจากวรรณกรรมประเภทอื่นๆ